

Med hänvisning till det anförda hemställes,
att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla
om prövning av förutsättningarna för inrättandet av en
professur i pedagogik vid lärarhögskolan i Stockholm med
uppgift att särskilt beakta det pedagogiska utvecklings-
arbetet inom fritidsfostran.

Stockholm den 8 februari 1967

Rune Carlstein (s)

Bengt Fagerlund (s)

Nr 865

Av herr Hedlund m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition
nr 4, angående reformerad lärarutbildning.

(Lika lydande med motion nr 689 i Första kammaren)

I proposition nr 4 förelägges riksdagen förslag angående reformerad lärarutbildning. Till grund för propositionen ligger 1960 års lärarutbildnings-sakkunnigas förslag (LUS). Departementschefen avviker emellertid i vissa väsentliga frågor från de av de sakkunniga utstakade riktlinjerna. Vidare finns det anledning påtala det förhållandet att flera punkter av vital betydelse lämnas öppna i den framlagda propositionen. Under hänvisning till pågående och tilltänkta utredningar tar departementschefen inte ställning. Med tanke på att de sakkunniga framlade sina huvudförslag för närmare två år sedan, borde för propositionen nödvändiga utredningar ha kunnat slutföras, så att riksdagen hade fått ta ställning till mera preciserade riktlinjer för den framtida lärarutbildningen. Vi kommer i det följande att på en del punkter föreslå att riksdagen blir i tillfälle att ta ställning till frågor beträffande vilka nu inte slutgiltiga förslag framläggdes.

Lärarutbildningens mål

Lärarutbildningens mål är givetvis beroende av skolans mål. De skolreformer som företagits i vårt land under de senaste åren har inneburit en anpassning av skolans mål, organisation och funktioner till samhällsutvecklingen. En av skolans funktioner är att meddela kunskaper. I ett dynamiskt samhälle med snabba förändringar av vetandet måste den funktionen emellertid fyllas på ett annat sätt än i det passerade, mera statiska samhället. Ändrade uppfattningar om människan och hennes roll i samhället har

också påverkat skolans målsättning. LUS erinrar om att elevens personlighetsutveckling är en gemensam uppgift inom alla skolämnen och på alla skolstadier. Skolans fostrande uppgift kan sålunda sägas vara avsevärt större nu än under tidigare perioder. Detta kom klart till uttryck i samband med riksdagens grundskolebeslut 1962 och beslutet om gymnasium och fackskola 1964. De blivande lärarna måste naturligtvis i sin utbildning göras medvetna om detta. LUS säger också att genom förskjutningen i målsättningen för skolans verksamhet, varigenom personlighetsutvecklingen sätts i centrum, blir vikten av samverkan med hemmen starkare framhävd än tidigare. Vi instämmer i detta och utgår från att det beaktas vid den framtida lärarutbildningen.

Vi vill också starkt understryka det i propositionen refererade uttalandet av länsskolnämnden i Uppsala län som anser det viktigt inte minst med hänsyn till disciplin och arbetstrivsel i skolan att moment av socialpsykologisk natur, som t. ex. personlighet och roll, referensgrupper, normativa grupprocesser, attitydernas uppkomst och förändringar m. m., får en central plats i utbildningen inom ämnet pedagogik. Juridiska fakulteten vid universitetet i Lund framhåller att en av skolans angelägnaste uppgifter är att bibringa eleverna erforderliga kunskaper om det svenska rättssamhället, dess grundläggande principer och viktigaste rättsregler. Detta uttalande ligger i linje med vad som ovan nämnts om skolans fostrande funktion.

Behovet av lärare

Brist på utbildade lärare har sedan länge varit en påtaglig realitet inom det svenska skolväsendet. Ökningen av lärarutbildningskapaciteten har inte hållit jämna steg med det vidgade krav på lärare som ökningen av antalet elever såväl inom grundskolan som på det gymnasiala stadiet gett upphov till. Vi har för vår del vid upprepade tillfällen understrukit vikten av att den nämnda bristen hävs. Vid den reformering av lärarutbildningen som nu skall företagas är det nödvändigt, att målsättningen är en utbildningskapacitet som så snart som möjligt resulterar i att behovet av utbildade lärare täcks. Departementschefen säger att han för sin del är övertygad om nödvändigheten av att vidga lärarutbildningens kapacitet. För att detta skall vara möjligt anser han det nödvändigt med en större intagningskapacitet än LUS föreslagit. Vi ansluter oss i detta avseende till förslaget i propositionen. Den i flera remissyttranden framförda kritiken mot LUS för att de inte tillräckligt beaktat behovet av lärare för vuxenutbildning, omskolning och folkbildning finner vi berättigad.

Vi ansluter oss till departementschefens uttalande att utbildningsorganisationen bör göras så elastisk, att den lätt och snabbt kan ställas om med hänsyn till de förändringar i intagningens omfattning som föranleds av på grundval av rullande prognoser kontinuerligt överarbetad planering. Detta torde vara nödvändigt med hänsyn till den osäkerhet som vidlåder progno-

ser angående behovet av pedagogiskt utbildad arbetskraft. Strävan måste emellertid vara att ge prognoserna så stor tillförlitlighet som möjligt.

Vidareutbildning och fortbildning

Det är viktigt att lärare på olika stadier ges möjligheter till vidareutbildning. Den stimulans genom förflyttning till ett högre stadium som vidareutbildningen kan ge måste vara av stort värde för den enskilde läraren. Vidareutbildning torde emellertid också vara av betydelse när det gäller att skapa kontakt mellan olika stadier inom utbildningsväsendet. När det gäller vidareutbildning av lärare i läroämnena hänvisar departementschefen till att det hittills använda systemet kan bedömas vara tillräckligt även i framtiden, nämligen att den lärare som så önskar kan genom ämnesteoretiska studier vid universiteten vidareutbilda sig. Vi delar den uppfattningen. Däremot framlägges inte några förslag beträffande vidareutbildningen för klasslärare på låg- och mellanstadiet. Departementschefen säger sig dock ha för avsikt att föreslå att Kungl. Maj:ts uppdrag åt skolöverstyrelsen att överarbeta vidareutbildningens innehåll och organisation och när det gäller innehållet i vidareutbildningen av mellanstadiets klasslärare avge förslag efter samråd med universitetskanslersämbetet. Enligt vår uppfattning bör riksdagen ges tillfälle att ta ställning till utformningen av här ifrågasvarande utbildning.

F. n. besättes en betydande del av lärartjänsterna på grundskolans högstadium av vidareutbildade mellanstadielärare. Man utgår från proportionerna 40:60 mellan antalet sådana tjänster och adjunktstjänster. Denna anordning är nödvändig för att behovet av lärare på högstadiet skall kunna tillgodoses. I enlighet med vad som sagts ovan är det vidare en riktig princip att mellanstadielärarna på detta sätt kan vidareutbilda sig. Denna möjlighet bör sålunda finnas även i framtiden. Nu gällande krav på att lärartjänsterna på högstadiet skall besättas antingen med vidareutbildade mellanstadielärare eller direktutbildade adjunkter torde emellertid kunna uppmjukas. Härigenom skulle en betydelsefull flexibilitet nås vid lärartillsättningen.

En förutsättning för att en lärare skall kunna rätt fylla sina uppgifter är att vederbörande tillgodogör sig forskningens resultat såväl då det gäller det pedagogiska området som de ämnen vari han eller hon undervisar. Fortbildning måste därför anses som nödvändig och naturlig för lärare på alla stadier. Vi har inte några invändningar mot departementschefens förslag att fortbildningen bör förläggas vid sidan av lärarnas övriga tjänstgöring — antingen under ferietid eller parallellt med tjänstgöring under läsåret — men vi förutsätter att denna fråga blir föremål för förhandlingar mellan företrädare för arbetsgivaren/staten och lärarorganisationerna.

Både beträffande vidareutbildningen och fortbildningen finner vi det angeläget understryka vikten av att radio och television kommer till användning. Enligt beslut av 1966 års höstriksdag skall Sveriges Radio år 1970

börja sända ett andra televisionsprogram. Genom denna utbyggnad bör det finnas betydligt större möjligheter att använda etermedia i undervisningens tjänst. Här vill vi blott något närmare beröra möjligheten att delvis lita till televisionen vid fortbildningen under studiedagar. Förutsättningen är att studiedagarna anordnas samtidigt för en och samma skolform i hela landet. I stället för att föreläsare anlitas lokalt kan man begagna sig av via televisionen sända föreläsningar. Därvid bör sådana saker som allmän undervisningsmetodik, nyaste pedagogiska rön, målsättningsfrågor, information om planeringsarbete samt övrig aktuell information tas upp till behandling. Vid sidan härav bör man ha tillgång till textmaterial, vars innehåll bör vara speciell ämnesmetodik, fackuppgifter, arbetsuppgifter för undervisningen m. m. Efter ett inledande televisionsprogram bör lärarna arbeta kategorivis under studiedagen med arbetsuppgifterna i det skrivna materialet. Som avslutning på studiedagen kan ett radio- eller televisionsprogram med svaren till vissa arbetsuppgifter samt slutkommentarer och sammanfattning sändas.

Femdagarsvecka inom skolväsendet

Departementschefen anmäler i propositionen, att han räknar med att läsåret inom skolväsendet i samband med en övergång till femdagarsvecka skall omfatta 40 veckor. Vi finner det anmärkningsvärt att departementschefen tar denna ställning med hänsyn till att frågan om femdagarsveckans införande i skolorna är föremål för särskild utredning av skolarbetstidsutredningen. Denna beräknas enligt 1967 års riksdagsberättelse slutföra sitt arbete under innevarande år. Att i det läget föregripa utredningens resultat och remissbehandlingen av dess förslag överensstämmer inte med konstitutionell praxis. Skäl torde finnas för att införandet av femdagarsvecka skall medföra förlängt läsår, men skilda meningar kan råda om den lösning som departementschefen därvid förordar. Skolarbetstidsutredningens förslag bör sålunda avvaktas och särskild proposition på grundval därav föreläggas riksdagen. Ställning bör därför inte nu tas till hithörande frågor.

Läroarbetsutbildningens innehåll

Departementschefen avvisar de sakkunnigas förslag, att studiegångar avsedda för enbart läroarbetsutbildning bör inrättas vid universiteten. Vi finner det för vår del riktigt att studiegångarna för blivande lärare också kan väljas av studerande som inte har för avsikt att i första hand bli lärare. Vidare vill vi understryka departementschefens uttalande, att tillträde till läroarbetsutbildningslinjerna bör vara fritt i samma mening som tillträdet till universitetsutbildningen i övrigt.

När det gäller förutbildningen av klasslärare föreslår departementschefen, att som allmänt behörighetskrav skall gälla genomgången fackskola, gymnasium eller motsvarande utbildning. LUS föreslog för sin del

att genomgången gymnasium skulle uppställas som krav. Vi delar emellertid departementschefens uppfattning i detta avseende. Det framgår dock inte av propositionen hur det skall förfaras när det gäller att avväga intagningen av fackskoleutbildade sökanden gentemot sådana med gymnasieutbildning. Garantier måste skapas för att de sistnämnda inte får någon särställning genom att studentbetyget väger tyngre än fackskolebetyget.

Departementschefen säger i propositionen, att han har för avsikt att föreslå Kungl. Maj:t att uppdraga åt kompetensutredningen att med beaktande av LUS' överväganden och den definitiva utformningen av klasslärarutbildningen i samråd med skolöverstyrelsen framlägga förslag till detaljerade bestämmelser beträffande speciella behörighetsvillkor. Denna utredning bör göras skyndsamt. Samtidigt bör överväganden göras beträffande de kompletteringsmöjligheter som kan vara behövliga för att underlätta inträde från olika studievägar. Efter företagna utredningar bör proposition föreläggas riksdagen.

I samband med behandling av Kungl. Maj:ts proposition 1965: 141 godtog riksdagen principerna om fasta studiegångar vid universiteten. I motioner från vårt håll (I: 781, II: 926) underströks därvid angelägenheten av att den fastare organisationen av utbildningen vid de filosofiska fakulteterna blev så flexibel, att hänsyn i särskilda fall kunde tas till de studerandes personliga dispositioner. Sålunda borde avbrott för kortare perioder i förvärvslivet kunna ifrågakomma. Framför allt med hänsyn till de studerande som av ekonomiska skäl måste avbryta sina studier var det angeläget med någon form av dispens i detta avseende. Av sjukdom förorsakade studieavbrott borde inte heller leda till inskränkningar i rätten att studera.

Vidare restes invändningar mot förslaget om skärpta möjligheter att avvisa studerande från ifrågavarande fakulteter. Vi vill här understryka vad som i detta avseende sades i de nämnda motionerna.

I propositionen sägs, att universitetskanslersämbetet den 21 januari 1966 fick i uppdrag att utreda och framlägga förslag om bl. a. ett system med fasta studiegångar vid filosofisk fakultet. Enligt vår uppfattning bör riksdagen ges möjlighet att ta ställning till kommande förslag innan åtgärder vidtages.

När det gäller utbildningen av adjunkter framlägger departementschefen vissa förslag. Bl. a. avviker han från LUS förslag när det gäller utbildningstidens längd. De sakkunniga föreslog utbildningen för högstadiadjunkter och det gymnasiala stadiets adjunkter till fyra resp. fem år, varav tre resp. fyra år i huvudsak skulle anslås åt den ämneestetiska delen. Skolöverstyrelsen och universitetskanslersämbetet föreslog en total utbildningstid om fyra år för såväl högstadielärare som lärare på det gymnasiala stadiet. Departementschefen ansluter sig till denna uppfattning. Även om starka skäl kan tala för den i propositionen föreslagna lösningen och motiveringen för denna, ifrågasätter vi dock om fyraårig utbildning är tillfyllest för gymnasieadjunkter. Det ställes betydligt större krav på kunskaper hos gymnasieadjunk-

ten än högstadieadjunkten. Därför är det synnerligen tveksamt om departementschefens förslag på kunskapsfördjupning för den förstnämnde kan anses tillräckligt. Vidare kan man ställa sig tveksam till huruvida de uppställda normalstudietiderna kan hållas. De av departementschefen förordade åtgärderna i syfte att nå större överensstämmelse mellan den faktiska studietiden och normalstudietiden är att hälsa med tillfredsställelse, men det torde finnas anledning ifrågasätta om det går att nedbringa studietiden — i varje fall i alla ämnen — utan att kunskapskraven eftersättes alltför mycket. Mot bakgrunden av detta föreslår vi att de lärare som tänker sig tjänstgöra som adjunkter på gymnasiet underkastas en femårig utbildning. Enligt vår uppfattning bör den emellertid inte helt organiseras så som de sakkunniga förordade. I stället borde övervägas huruvida inte såväl högstadie- som gymnasieadjunkter under de tre första åren bör få samma ämnesutbildning. Denna borde utformas så att den blir tillräcklig för undervisning på högstadiet. För dem som vill bli gymnasieadjunkter skall det sedan krävas ytterligare ett års studietid.

Departementschefen säger för sin del, att den ämnesteoretiska utbildningen för adjunktstjänst ytterligare bör prövas. Han säger sig ha för avsikt att föreslå att Kungl. Maj:t uppdrar åt universitetskanslersämbetet att göra denna förnyade prövning och i samråd med skolöverstyrelsen framlägga förslag. Vi föreslår att de ovannämnda synpunkterna på adjunkternas ämnesteoretiska utbildning i det sammanhanget också blir föremål för utredning. Riksdagen bör därefter föreläggas förslag.

Utbildningens yttre organisation

När det gäller organisationen av klasslärarutbildningen föreslår departementschefen att sådan utbildning skall förekomma på flera platser än LUS tänkt sig. Propositionens förslag innebär att nästan hela den nuvarande seminarieorganisationen omvandlas till lärarhögskolor för klasslärarutbildning. Den decentralisering som departementschefens förslag jämfört med LUS' innebär gör det möjligt att undvika mastodontskolor. Inför den nödvändiga ökningen av intagningen till lärarutbildningen måste det vidare vara av stor betydelse att man kan använda kapacitet som redan finns. Vi hälsar därför propositionens förslag på denna punkt med tillfredsställelse.

Ej heller har vi något att invända mot förslaget att klasslärarutbildning som bygger direkt på grundskolan bibehålls under en övergångsperiod. Departementschefen säger att denna utbildning bör bedrivas i huvudsak enligt nu gällande undervisningsplaner. Detta torde innebära att den utbildning som därvid ges inte är anpassad till de skolformer i vilka de blivande lärarna skall undervisa. Enligt vår mening är detta förhållande inte fullt tillfredsställande. Vi finner det därför angeläget att man eftersträvar sådana åtgärder beträffande ifrågavarande utbildning, att denna så långt möjligt korresponderar med de krav som den nya skolan ställer.

